

شعرخوانی

● فاطمه محمدرضایی

● کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، عضو کمیته تولید محتوای پیش دبستان استان قم

لحن: یعنی آوای خوش و موزون، نوا، کشیدن صدا یا اجتماع حالت‌های صداهاى مختلف. لحن، نحوه خواندن و بیان کردن جملات است با توجه به شرایط موجود و فضای حاکم بر جمله و کل متن.

انواع خواندن: ۱. صامت خوانی؛ ۲. مستقل خوانی؛ ۳. خطابی.

انواع لحن

۱. ستایشی: ستایش مخصوص خداست و شاعر یا نویسنده در آن خداوند را به خاطر آفرینش بی‌همتا، قدرت بی‌نظیر و الطاف فراوانش می‌ستاید. لحن کلام در این متن‌ها در عین تواضع و فروتنی کمی ملاحظت‌آمیز است، اما وجه قالب آن تواضع در چارچوب ادب و همراه با صمیمیت است. آفرین جان آفرین پاک را * آنکه جان بخشید و ایمان خاک را / عرش را بر آب بنیاد او نهاد * خاکیان را عمر بر باد او نهاد ... (عطار نیشابوری)

۲. نیایشی: در لحن چنین متن‌هایی باید تضرع و اظهار نیاز به درگاه خداوند محسوس باشد. متن در نهایت خاکساری خوانده می‌شود. باید بدانیم در مقابل چه عظمتی قرار گرفته‌ایم. ای خدا ای فضل تو حاجت روا * با تو یاد هیچ کس نبود روا / این همه ارشاد تو بخشیده‌ای * تا بدین بس عیب ما پوشیده‌ای ... (مولوی)

۳. مدحی: مدح نوشته‌ای است درباره انسان، که شاعر از طریق آن، با کوچک‌تر دانستن خود در مقابل ممدوح، مطالبی بیان می‌کند. متن مدحی نسبت به مدح ستایشی صلابت و استواری دارد و بنا بر میزان مدح، اوج و فرود می‌یابد. محمد کافرینش هست خاکش * هزاران آفرین بر جان پاکش / چراغ افروز چشم اهل بینش * طراز کارگاه آفرینش / سر و سرهنگ میدان وفا را * سپه سالار و سرخیل انبیا را / ریاحین بخش باغ صبحگاهی * کلید مخزن گنج الهی (نظامی گنجه‌ای)

۴. تعلیمی: این لحن سعی می‌کند با گویشی آرام و آهسته، در دل شنونده نفوذ کند و نکات خوب زیستن را به مخاطب خود القا کند. نویسنده این گونه متون، خود را به جای انسانی آگاه می‌گذارد و از زبان او که بیشتر شبیه به پدران و معلمان دلسوز است، با مخاطب خود سخن می‌گوید. ز خاک آفریدت خداوند پاک * پس ای بنده افتادگی کن چو خاک / حریص و جهان سوز و سرکش مباش * ز خاک آفریدنت آتش مباش (سعدی)

۵. روایی داستانی: این لحن همه حکایات، قصه‌ها و داستان‌های دیگر

شعر گر خوردرگی عاطفه و تخیل است که در بیانی آهنگین شکل گرفته است. شنیدن آن نیز عاطفه و تخیل را تحریک می‌کند. مادرانی که در دوران بارداری برای فرزندانشان لالایی می‌خوانند، بچه‌های آرام‌تری دارند. زمانی که صدای مادر به صورت آهنگین به گوش کودک برسد، عواطف مثبتی را در وجود او ایجاد می‌کند. حتماً متوجه شده‌اید که کودک، قبل از حرف زدن، آواز خواندن را یاد می‌گیرد، بدون آنکه بداند آواز خواندن چیست. گاهی ممکن است کلماتی را آوازمانند بخواند و به ترانه تبدیل کند.

شعر خواندن، پیشرفت زبانی کودک را در پی دارد و گنجینه واژگان کودک را وسعت می‌بخشد. «بامن حرف بزن» و «با من بازی کن»، دو خواسته کودک از والدین است. او می‌خواهد سرگرم باشد و لذت ببرد. شعر خواندن می‌تواند این نیاز را برآورد.

کودکان به‌طور طبیعی کنج‌کاو و جست‌وجوگرند. با کمک شعر می‌توان به این نیاز کودکان پاسخ داد و این حس را در آن‌ها تقویت کرد. شعر خواندن قوای شناختی و کلامی کودکان را نیز رشد می‌دهد و مانند سایه، تا آخر عمر آن‌ها را همراهی می‌کند. همچنین، قدرت زیادی در ساختن دیدگاه آن‌ها نسبت به زندگی حال و آینده دارد. در این مقاله سعی شده با توجه به اهمیت شعر و شعرخوانی، به این موضوعات پرداخته شود:

۱. انواع خواندن و انواع لحن برای خواندن اشعار چیست؟

۲. شیوه‌های خواندن شعر در دوره پیش دبستان چگونه است؟

خواندن و انواع لحن در شعرخوانی

خواندن ترجمه مستقیم نمادهای نوشتاری به فکر یا گفتار است. به عبارت دیگر، انتقال کدهای تصویری به ذهن و تبدیل آن‌ها به کدهای صوتی است. خواندن متن شامل متون نظم و نثر است. در خواندن متون رعایت چند مورد ضروری است: ۱. آهنگ؛ ۲. لحن کلام؛ ۳. مکث و درنگ؛ ۴. تکیه؛ تکیه فشاری آوایی است که روی هجاهای کلمه ایجاد می‌شود و موجب برجسته‌شدن هجاهای کلمه می‌شود. در مورد کلمات چندهجایی باید توجه کنیم که با تکیه در معنی کلمه تغییر ایجاد می‌شود. مثال: کلمه «ولی» به معنی سرپرست و به معنی اما؛ ۵. ایستگاه‌های آوایی: جاهایی که سخن نیاز به قطع و وصل و کشش‌های آوایی دارد. به عبارتی زیر و بم کلمات باید رعایت شود؛

را در بر می‌گیرد. به مجنون گفت روزی عیب‌جویی * که پیدا کن به از لیلی نکویی / که لیلی گرچه در چشم تو حوری است * به هر جزوی ز حسن او قصوری است ... (وحشی بافقی)

۶. عاطفی: گسترده‌ترین حوزه ادبیات است و در نهایت لطافت و ظرافت ادا می‌شود. در جایی که باید شدت احساس خویش را نشان دهیم، کلام کشیده و خوش‌آهنگ بیان می‌شود. جوشانده‌های بیار و برایم دوا بریز * افتادم از نفس به اتاقم هوا بریز / عطر صدای نازک خود را به روی من * از لابه‌لای پنجره نیمه‌وا بریز (محمد رضا حسینی)

۷. حماسی: این گونه متون، در نهایت صلابت و استحکام، بسیار پرطنین و پرطمطراق ادا می‌شوند. خواننده باید بکوشد مخاطبش را به شجاعت وادارد و او را به

هیجان آورد. قافیه و ردیف در شعر حماسی تکیه‌گاه کلام است و با طنین بیشتری ادا می‌شود. حرف چرخشی «ر»، به‌خصوص اگر مشدّد باشد، پرفشار و کوبنده تلفظ می‌شود. شاهنامه عالی‌ترین نمونه برای به‌کارگیری لحن حماسی است.

شیوه‌های اجرای شعر در دوره پیش‌دبستان

● **اجرای گام به گام:** در این روش مربی ابتدا با تمرین و خواندن یک تا دو بیت از شعر شروع می‌کند. به کودک می‌گوید هر قسمت را به خوبی گوش و بلافاصله بعد از او تکرار کند. مصرع اول را می‌خواند و کودک تکرار می‌کند. مصرع دوم را می‌خواند و کودک تکرار می‌کند و بدین ترتیب تا پایان شعر. در مرحله دوم دو بیت دو بیت، در مرحله سوم سه بیت سه بیت.

● **اجرای با ریتم:** مربی می‌تواند با خواندن شعر همراه موسیقی و همچنین ریتمیک خواندن آن، ذوق کودک را برانگیزد.

● **آموزش تصویری:** در این روش، مربی توجه کودک را به تصویر جلب می‌کند و کودک با نگاه کردن به تصویر، شعر می‌خواند. در این روش، تصویرها در مغز کودک، مانند تصویرهای لوح فشرده یا حافظه فلش، ذخیره می‌شود و کودک آن‌ها را به خاطر می‌سپارد و هیچ‌گاه از یاد نخواهد برد.

● **اجرای نمایشی و ایفای نقش:** در این روش مربی کودک را تشویق می‌کند شعر را به صورت نمایش اجرا کند. کودک باید در انجام این حرکات نقش‌های گوناگون را به‌طور عملی تجربه کند. کودک در این نوع بازی از تمام حس‌های خود بهره می‌گیرد.

● **اجرای گروهی:** در این روش ابتدا مربی شعر را برای کودکان می‌خواند تا آن‌ها با محتوا و وزن شعر به صورت شنیداری آشنا شوند. سپس مربی با وزن ضربه‌های متناسب با وزن شعر روی میز، از آن‌ها می‌خواهد با دست‌زدن منظم، شعر را هم‌خوانی کنند.

شعر و مربیان دوره پیش‌دبستان

برای هر مربی آگاه و آشنا به عالم شعر، شعرشناس و شعرخوان، توجه به نکات زیر ضروری است:

۱. قبل از رفتن به کلاس، شعرها را انتخاب کند. شعرهای مناسب کودکان را می‌توان با چنین معیارهایی انتخاب کرد: الف) تناسب شعر با گروه سنی کودکان؛ ب) توجه کافی شعر به نیازهای عاطفی، حسی، فرهنگی، اجتماعی، فردی و بومی؛ ج) رعایت ذوق و سلیقه کودک، زبان طنز و عنصر نشاط و شادمانی.

۲. جاذبه‌های موسیقایی در شعر نقش اول را ایفا می‌کنند و کودکان ابتدا با

۶. به کودکان بیاموزد که سراینده شعر کیست و به تصویری که برای شعر در نظر گرفته شده، توجه کنند.

جمع‌بندی

این مقاله با هدف آشنایی مربیان با شعر کودک و شیوه‌های اجرای شعر و تأثیر شعر در زندگی کودک در دوره پیش‌دبستان تهیه شده است. از آنچه گفته شد دریافتیم، شعر سفر عاطفی بسیار جالبی است که در آن کودک رویاها و احساس‌های خویش را بازمی‌یابد و نشانه‌های غم و شادی، هراس و نفرت خویش‌تن را می‌بیند. شعر دریافت‌های تازه‌ای از جهان پیرامون به کودک می‌دهد و به او کمک می‌کند از زاویه‌ای نو و با احساسات عالی به جهان بنگرد. شعر حساسیت کودک را نسبت به ارزش‌های انسانی - اخلاقی و نیازها و احساسات دیگران گسترش می‌دهد و ذهن او را با احساس همدردی نسبت به دیگران آشنا می‌کند. شعر نیروی تخیل کودک را تقویت می‌کند و به او فرصت می‌دهد فراتر از واقعیت‌های موجود به زندگی بنگرد و آرزوهای بزرگ را در تخیل حس کند. چون واژگان شعر موزون و آهنگین هستند، کودک را تشویق می‌کنند با واژه‌ها بازی کند. نتیجه این فعالیت، لذت بردن از زبان و گسترش دامنه واژگان در ذهن کودک است و کمک می‌کند در برقراری ارتباط با دیگران موفق‌تر باشد. لذا لازم است مربیان عزیز و دلسوز با شیوه‌های اجرای شعر آشنا شوند و تأثیرات شعر را در دنیای کودکی کودکان بشناسند.

منابع

۱. اسپارک، برنارد (۱۳۹۴). آموزش در دوران کودکی. ترجمه محمدحسین نظری نژاد. آستان قدس رضوی. مشهد.
۲. بخش کودکان بی‌توته (۱۳۹۹). شعر کودک. www.beytoote.com.
۳. داد، سیما (۱۳۸۰). فرهنگ اصطلاحات ادبی. چاپ مروارید. چاپ چهارم.
۴. گروه پیش‌دبستانی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی. راهنمای برنامه و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی دوره پیش‌دبستان (۱۳۹۴). انتشارات مدرسه. تهران.
۵. صادق زاده، محمود (۱۳۹۲). پژوهشنامه ادبیات تعلیمی. www.SID.Ir. ۱۳۹۹/۱/۱۹.
۶. نعمت‌اللهی، فرامرز (۱۳۸۹). ادبیات کودک و نوجوان؛ شناسایی، ارزشیابی، ارزش‌گذاری. انتشارات مدرسه. تهران.
۷. گرما رودی، سعید علی (۱۳۹۷). مهارت شعر خوانی. www.tebyan.net. ۱۳۹۸/ ۱۲/۲۰.

شکل و ظاهر اثر ارتباط برقرار می‌کنند. لذا لازم است مربیان در خواندن شعر به موسیقی آن و در خواندن شعرها به ریتم و آهنگ آن توجه زیادی کنند.

۳. مربی باید نسبت به اکثریت قریب به اتفاق کتاب‌های شعر کودک و نوجوان اشراف داشته باشد و قبل از خواندن شعر برای کودکان، شعرها را نزد خود خوانده و در خوانش آن‌ها تسلط کافی داشته باشد.

۴. مربی شعر را چند بار برای کودکان یا به صورت معمولی، مبتنی بر ریتم و آهنگ موزون و یا به صورت دکلمه و رعایت کشش هجاها و مصوت‌ها، بخواند.

۵. پس از خواندن شعر، مربی از کودکان بخواهد درباره شعر و مفهوم آن صحبت کنند.